

ХЛІБОДАР:

до 100-ліття від дня народження
академіка В.М. Ремесла

10 лютого 1907 року в селі Теплівка Пирятинського району Полтавської області у сім'ї селян Миколи Кадістоатовича Ремесла та Варвари Йвасилівни Степури народилася п'ята дитина, котру й дали ім'я Василь.

Василя Миколайовича чекала всесіятна слава генерального селекціонера. Виведені ним сорти озимої пшениць *Миронівська 808*, *Миронівська ювілейна*, *Іллічівка* та ін. завдяки їх пластичності висівали на мільйонах гектарів не лише на полях республік колишнього СРСР, а й у Чехії, Словаччині, Німеччині, Польщі, Угорщині, Болгарії. Сорт *Миронівська 808* висівали навіть у Приураллі, За-

хідному Сибіру, Казахстані, де раніше озиму пшеницю взагалі не сіяли. Урожайність цих пшениць сягала 70–90 і навіть 100 центнерів зерна з гектара. У 70–80-ті роки минулого століття у Радянському Союзі В.М. Ремесла в обличчя знали майже всі, адже плакати з його портретом були практично в усіх продовольчих магазинах країни. У народі Ремесла звали «хлібодаром». Він отримав майже всі найвищі наукові ступені, вчені звання та нагороди, зокрема: доктор сільськогосподарських наук, професор, дійсний член Академії наук СРСР і ВАСГНІЛ, двічі Герой Соціалістичної праці, лауреат Ленінської премії, лауреат Державних премій СРСР та УРСР, заслужений діяч науки УРСР.

Але все це було потім. Спочатку ж на долю Василя Миколайовича, хлібороба з діда-прадіда, випало чимало випробувань: революції, війни, голодомори, репресії... Він згадував, як у голодні роки громадянської війни озброєні загони та банди різних кольорів грабували села, конфіскували у селян зерно. Щоб не померти з голоду, *бігли малим на залізничну станцію у Теплівку до солдатських кухарів з надією отримати юшку, а як дуже пощастить – то й шматок сухаря.*

Разом з тим, нова влада принесла й чималі здобутки. У селі Теплівка було відкрито семирічну трудову школу, після закінчення якої у 1922 р. Василь Ремесло вступив до Лубенської сільськогосподарської профшколи. Після її закінчення у 1924 р. Ремесла направили на навчання до Маслівського інституту селекції та насінництва (Київська обл.).

Це був унікальний вищий навчальний заклад, створений у селі. Саме навчання у ньому відіграло виняткову роль у житті В.М. Ремесла, надало йому найкращу освіту за фахом. Тут викладали такі видатні вчені, як Л.М. Долонєв, А.С. Молоствов, О. Ветцер, Д.К. Ларионов, В. Дирдовський та інші. Недалеко від Маслівського інституту знаходилась Миронівська селекційно-дослідна станція, яка була чудовою базою для проведення наукових досліджень та практичних селекційних робіт. Провідні науковці Миронівської станції були викладачами інституту. Зокрема, курс селекції рослин вів видатний селекціонер, один із авторів всесвітньо відомого сорту пшениці Українка І.М. Єремєєв.

Маслівський інститут селекції та насінництва за свої лише 16 років існування (1921–1937) залишив незабутній слід в історії вищої школи. Інститут дав можливість селянським дітям отримати фахову освіту високого рівня, набути практичних і теоретичних знань в галузі генетики, селекції і насінництва. Серед його випускників такі відомі селекціонери як П. Гаркавий, Ф. Кириченко, В. Дідусь, П. Коробко, а також відомі генетики П. Шварников, С. Крайовий та багато інших. Заклад по суті сформував очільників системи насінництва у країні, керівників головних управлінь міністерств, директорів і наукових керівників інститутів та дослідних станцій, голів колгоспів та директорів радгоспів. Багато випускників були обрані членами АН СРСР, ВАСГНІЛ, республіканських академій наук.

Після закінчення Маслівського інституту у 1928 році В.М. Ремесла направляють до Уккрадгоспоб'єднання (м. Харків), а пізніше — у радгосп "Відродження" Мелітопольського району

Запорізької області на посаду агронома-насіннєзнавця. На початку 1929 року його перевели до Кременчуцького Окрасінінського на посаду агронома-апробатора. У цьому ж році його призначили до лав Червоної армії, де він служив рядовим артилерійського полку Ленінградського військового округу.

Після демобілізації В.М. Ремесло понад 10 років працював у Росії. Це мало велике значення для його формування як видатного селекціонера, він мав змогу зустрічатися з такими вченими-корифеями як М.І. Вавилов, В.П. Шехурдін, А.О. Сапегін, В.Я. Юр'єв та багато інших, що великою мірою вплинули на формування молодого спеціаліста.

Опинившись за межами України В.М. Ремесло зміг уникнути тих катастрофічних подій, що спіткали його батьківщину в драматичні 30-ті роки минулого століття, коли на селі відбувалася суцільна колективізація і Сталін закликав до "ліквідації куркульства як класу". Місцева влада і населення села Теплівка зарахували до куркулів і працелюбну родину Миколи Калістратовича Ремесла, яка мала чотири десятини землі. М.К. Ремесла у 1929 р. засудили до заслання. Проте, зваживши на стан його здоров'я, на примусове переселення до Володимирської області відправили сина Петра, який повернувся в Україну лише через 30 років. Інших членів родини змусили покинути рідну домівку, приховувати своє походження та шукати кращої долі за межами України. Микола Калістратович Ремесло помер від голоду у чужому селі через кілька років після "розкуркульвання".

Ці драматичні події примусили Василя Миколайовича у 1930 р. виїхати з

України до м. Дербент де він влаштувався науковим співробітником на Дагестанській дослідно-селекційній станції. У 1931 році Ремесло переїхав до Москви працювати у "Союзсеменоводе" при Наркомземі СРСР зі спеціалізацією на насінні справі. На початку 1933 р. В. Ремесло направили до Ново-Уренської державної селекційної станції (Курбишевська обл.), яка підпорядковувалась тоді Всесоюзній державній сортопробувальній мережі Всесоюзного інституту рослинництва. (Директором цього інституту на той час був М.І. Вавилов.) Працюючи тут завідувачим сортоділянки ВІР, Василь Миколайович як науковець бере участь у селекційних дослідках із яровизації рослин, які протягом п'яти років проводили за дорученням М.І. Вавилова академіки ВАСГНІЛ П. Лісін та П. Константинов. Безпосередню участь Ремесло у цих дослідженнях відіграла значну роль у його майбутніх розробках методу селекції пшениці. Самостійну селекційну роботу він продовжив у Північно-Донецькій державній селекційній станції, де він з осені 1933 року працював заступником директора, а з 1941 року — директором станції.

У березні 1942 р. В.М. Ремесло призивають до лав Червоної армії. До дня Перемоги пройшов фронтовими шляхами до Берліна. Після війни у шинелі демобілізованого політрука повернувся на Північно-Донецьку державну селекційну станцію, де працював до березня 1948 р. заступником директора з наукової роботи.

Давнє бажання поїхати у рідні місця, в Україну, приводить В. Ремесло у березні 1948 р. до Миронівської селекційно-дослідної станції. Заснована у 1914 році, станція була однією з перших селекційних установ в Україні і

характеризувалася високою ефективністю і результативністю своєї роботи. Саме тут у 1923 році Л. Ковалевський, В. Желткович та І. Єремєєв вивели сорт пшениці Українка, визнаний світовим стандартом якості хліба.

З 1948 по 1964 рр. В. Ремесло працював заступником директора з наукової роботи та завідувачем відділу селекції зернових культур, а у 1964 р. був призначений директором Миронівської селекційно-дослідної станції. У 1968 р. Василя Миколайовича було призначено директором та завідувачем відділу селекції озимої пшениці організованого на базі селекційної станції Миронівського ордена Леніна науково-дослідного інституту селекції і насінництва пшениці. Цією установою він керував до останніх днів свого життя. Нині Миронівський інститут носить ім'я В.М. Ремесла.

Працюючи на Миронівській станції, Василь Миколайович добре уявляв, що створити новий сорт, який перевершить Українку — це завдання надзвичайної складності. І все ж він починає займатися селекцією пшениці. Аналізуючи існуючі на той час методи селекційної роботи, він обрав у своїй роботі два шляхи. Один з них — це добір з популяцій та гібридизація, за допомогою яких на той час на Миронівській станції досягли найкращих успіхів. Другим шляхом він обрав "метод направленої зміни" ярих форм в озимі. В результаті В.М. Ремесло заснував оригінальний метод створення високоврожайних і зимостійких сортів озимої пшениці, оснований на використанні впливу екстремальних умов середовища під час перетворення ярих форм в озимі, що, як вважає багато селекціонерів, означало відкриття нового етапу у селекції

Урожайність першого сорту, створеного цим методом, Миронівської 264 (1954 р.) була вищою від попередніх сортів на 4–5 ц/га. Шедевром світової селекції став славнозвісний високопластичний сорт Миронівська 808 (1960 р.).

Як уже згадувалось, значне місце в дослідженнях В.М. Ремесла належало вивченню генетичних основ внутрішньовидової гібридизації, удосконаленню методів добору батьківських форм і систем внутрішньовидових схрещувань. Комплексне застосування обох підходів – гібридизації, добору і перетворення ярих форм в озимі, дозволили продовжити родовідну знаменитих “Миронівок” – В.М. Ремеслом були створені такі нові сорти як Миронівська ювілейна, Іллічівка, Миронівська 25 та ін.

Загальний доробок ученого становить 40 сортів зернових колосових культур, у тому числі 19 районованих, з них 15 сортів озимої пшениці, 2 сорти ярої пшениці, сорт озимої ячменю та сорт озимого тритікале. Ці сорти і донині є донорами для нових сортів зернових культур як вітчизняної, так і зарубіжної селекції.

Селекційну роботу В. Ремесло вів творчо і оригінально. Він підкреслював, що успіхи в селекції, насінництві, агротехніці залежать не тільки від новизни і оригінальності методів, а й від копійки щоденної праці. Жодна вибрана рослина, жоден зразок зерна не минав його рук та оцінки. Величезний досвід практичної селекційної роботи, талант, ґрунтовні теоретичні знання дали можливість розробити і вдосконалити метод створення озимої пшениці з ярої. І нехай і донині генетики сперечаються про механізми і навіть саму можливість переходу ярих форм в

озимі, але саме цей метод, на думку В.М. Ремесла, і дав світові оригінальні сорти зернових культур, став у кінці-кінців доказом його самотності як ученого селекціонера.

В.М. Ремесло одним із перших звернув увагу також на необхідність широкого вивчення біологічних особливостей та розробки сортової агротехніки нових інтенсивних сортів. Під його керівництвом розроблено і високо оцінено на практиці систему насінництва зернових культур, яка передбачає постачання всіх господарств зони обслуговування елітним насінням. А це дає змогу впровадити новий сорт протягом двох-трьох років.

Василь Миколайович створив школу селекціонерів озимої і ярої пшениці, озимого і ярого ячменю та озимого тритікале. Його учнями в Миронівському інституті пшениці є 11 кандидатів сільськогосподарських наук та 3 кандидати біологічних наук. Багато учнів академіка В.М. Ремесла успішно працюють в інших науково-дослідних установах.

За бойові заслуги В.М. Ремесло нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, трьома медалями.

За видатні заслуги у розвитку сільськогосподарської науки В.М. Ремесло двічі удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1966, 1977), нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного прапора, “Знак Пошани”, 6 медалями за трудові заслуги, 12 нагрудними та пам’ятними медалями СРСР, 10 медалями ВДНГ, а також 13 орденами і медалями іноземних держав, у тому числі орденом Праці ЧССР, Орденом Відродження Польщі, Орденом “Зірка Дружби народів” НДР, орденом Прапора I ступеня УНР

У 1981 р. на батьківщині в м. Пирятині споруджено бронзовий бюст двічі Героя Соціалістичної Праці В.М. Ремесла.

В.М. Ремесло — лауреат Ленінської премії (1963), Державної премії УРСР (1977), премії ім. В.Я. Юр'єва АН УРСР (1976), а також Національної премії НДР I ступеня (1976), обирався депутатом Верховної Ради УРСР та делегатом XXII, XXIII, XXV з'їздів КПРС та XXIV з'їзду КПУ.

В. Ремесло був одним з організаторів Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова, заснованого у 1967 році, брав активну участь у його роботі, на I–III з'їздах УТГіС обирався до складу Ради і Президії товариства. Був активним членом редколегій кількох сільськогосподарських наукових журналів.

Помер Василь Миколайович Ремесло 4 вересня 1983 р. Похований у м. Києві на Байковому кладовищі.

Василь Миколайович справляв незабутнє враження на всіх, з ким спілкувався, кому пощастило слухати доповіді видатного селекціонера на наукових з'їздах, конференціях та семінарах. Справляв не лише своїм авторитетом (автор вперше побачив і почув В.М. Ремесла у розквіті його слави у квітні 1976 р. на III з'їзді УТГіС), а і безмежною любов'ю до рослин, вірою у їх невичерпаний потенціал і нерозкриті мож-

ливості для поліпшення, впевненістю у правильності вибраних ним методів селекції зернових культур, зокрема пшениці, величезною працездатністю. Істинним хліборобом і хлібодаром лишився В.М. Ремесло у пам'яті нащадків.

Хай ці рядки будуть ще однією ознакою глибокої шани та пам'яті про Василя Миколайовича Ремесла — Селекціонера, Хлібороба, Хлібодара, Вчителя, великої Людини.

Перелік літератури

1. Животков Л.О. Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). — В кн.: Вчені генетики, селекціонери та рослинники. Книга 7 — Київ: Аграрна наука, 2003. — С. 202–205.
2. Вергунов В., Черниш О. Сівач. Газета "Дзеркало тижня". — 2007, № 18 (647), 12 травня 2007 р.
3. Голда Д. Учредительный республиканский съезд Украинского общества генетиков и селекционеров. — Цитология и генетика. — 1967. — Т. 1, № 4. — С. 91–94.
4. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Российская энциклопедия: СПб.: Норинт, 1997. — 1456 с.

Президент Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова,
член-кореспондент НАН України,
професор В.А. Кунах